

IRIMIA

REVISTA MENSUAL
DE CRENTE GALEGOS
ANO XLI
Nº 1043
De novembro a
decembro de 2022
Benia quen constrúe
a paz!

Nadal: solidariedade -da boa- en acción

Feliz sanidade pública e próspera educación universal

O trasno

Daniel López Muñoz

Pedra a pedra

O que pasou en terras de Mesía semanas atrás foi un aperitivo dun Nadal xenuíno.

Alí, na casa Manteiga, que rexenta a señora Dorinda desde hai ducias e ducias de anos, fixemos festa de gratitude arredor de Gúmer, tamén coñecido como Gumersindo Ángel Campaña Ferro, crego de Visantón desde que moitos dos alí presentes -170, mi madiña!- temos memoria.

Xuntámonos moitos pastores xunto con ese anxo tan maior e tan neno. Xente traballadora, xente labrega, mestras e músicos, currantes dunha Galicia que non acredita nos Herodes da nosa hora, de ningunha hora, de ningunha parte.

Gúmer é un símbolo da forza, do amor en acción e do compromiso coa terra e coa xente dunha xeración de cregos rurais que fixeron casa comunal, pedra a pedra, no medio da desfeita. Que decidiron ficar a carón dos de abaixo e que encarnan o mellor exemplo do mestre que predican. A del é, en particular, unha maneira de estar moi nadeleira: coidado, escoita, compañía, suxestión e boa vontade a esgalla.

Irimia agasalouno con estas palabriñas:

O home que fala baixiño

Hai xente, coma Gumer, que pasa pola vida falando baixo.

Non se venden, non se chufan, non se impoñen desde o alto.

Non latrican a berros..., suxiren, acompañan e aconsellan mainiño.

Apoian no calado, tecen fíos, obran pontes.

E, entre as alturas e as baixuras, sempre saben que escoller:

e elixen con paixón as cousas e as causas dos e das de abaixo.

As cousas e as causas das aldeas, dos que traballan arreo, das que aturan o peso a historia, desta terra, deste pobo e desta fala,

e de quen soñe, desde abaixo, un mundo sen tantas diferenzas de altitude.

Porque o “abaixo”, para Gumer, non é un espazo físico,

é un lugar moral, ideolóxico, espiritual.

É o lugar onde el recrea o soño dun tal Suso de Nazaré,

o fillo do carpinteiro local,

empeñado -por máis increíble que pareza á vista destes últimos vinte séculos e pico-

en que o lugar do máis alto, que chaman o Altísimo,

estaba, en realidade, nos de abaixo, no Baixísimo.

Graciñas, Gúmer, por esa lección de vida boa.

Editorial

“Teoloxía fiscal”

Enlazamos co editorial do número anterior. Na Romaxe deste ano, parafraseando o texto evanxélico, dicíase aquilo de: “Tiven fame e organizastes un sistema para dar-me de comer. Estiven enferma e había un magnífico hospital público para atenderme. Fun vello e sen ingresos e había unha pensión para vivir con dignidade”. E a cousa podería seguir: “Era filla de labregos e había unha magnífica escola pública para que tivese oportunidades; fun muller maltratada e había unha casa de acollida con persoal experto para reconstruír a miña vida” etc.

Evidentemente, todo isto ten que ver coa crise da sanidade pública que traemos ás nosas páxinas neste número.

Cando Francisco comeza o seu papado, un dos temas que chaman a atención é a súa insistencia na *moral fiscal*: “Pagen os seus impostos”. En setembro deste ano, diante dos empresarios italianos, declarouno en termos de esixencia ben argumentada: *Pagen os seus impostos porque “o pacto fiscal é o corazón do pacto social”*. Aquel 12 de setembro, Francisco di, doutra maneira, o que a Romaxe, apuntaba dous días antes: *Os impostos son unha forma de compartir a riqueza, para que se converta en bens comúns, como escolas, saúde, dereitos, ciencia, cultura. Patrimonio*.

Ese é o milagre dunha boa fiscalidade: converter a riqueza privada en bens comúns. Isto é: corrixir o efecto perverso da iniquidade que “espontaneamente” crea o libre mercado. Unha “boa fiscalidade”: isto é, en palabras de Francisco, *xusta, equitativa e fixada sobre a capacidade de pagamento de cada persoa... cun sistema e unha Administración eficientes e non corruptas*.

A choiva franciscana non acaba de humedecer a secura da xerarquía da Igrexa galega nin española, que non parece verlle moita “teoloxía” a isto de pagar impostos, comezando por eles mesmos. E, moito menos aínda, o dos seus defensores históricos, a dereita e a ultradereita, cada vez menos distinguibles. Estas formacións políticas teñen todo o dereito do mundo a defender a supresión dos impostos, comezando curiosamente polos impostos aos ricos, pero unha boa “teoloxía fiscal” que desenvolvese e aplicase na vida económica os postulados do actual papa e mesmo da doutrina social da Igrexa debería quitarlle “respaldo católico” ao discurso liberal que, como se demostrou no Reino Unido, non serve para os tempos que corren.

Os impostos son a forma de converter a riqueza en bens comúns

QUE DEUS NOS LIBRE DA XUSTIZA

O peor dos tediosos rosarios en familia, nos tempos grises do nacional-catolicismo, era a cadea de *padrenuestros* que a “madríña” rezaba despois dos *ora pro nobis* da ladaíña, pedíndolle a Deus polos familiares defuntos e pregando o amparo contra todos os males e penurias que ameazaban os vivos. Aquilo non tiña fin. Matábanos o aburrimiento e as nádegas a rebulir, machucadas sobre o duro tallo a carón do lume.

Como era antes de cear, tamén nos torturaba a fame e non viamos chegar aquel liberador “amén” final. Respirabamos aliviados cando se enunciaba a petición do que era sempre o derradeiro *padrenuestro*: “Para que El Señor nos libre de la justicia” (así, literalmente, porque no rural falábase en galego, pero rezábase en castelán ou en latín..., e por algo sería).

Nunca a xente do común, avisada pola experiencia, tivo boa opinión da xustiza, quizais porque comprobou como tan altiva dama, a pesar da venda, vía ás claras quen era o rico e quen o pobre e inclinaba a balanza case sempre do mesmo lado. “Tengas pleitos y los ganas” era a maldición xitana, un pobo ben coñecedor da xustiza deste país.

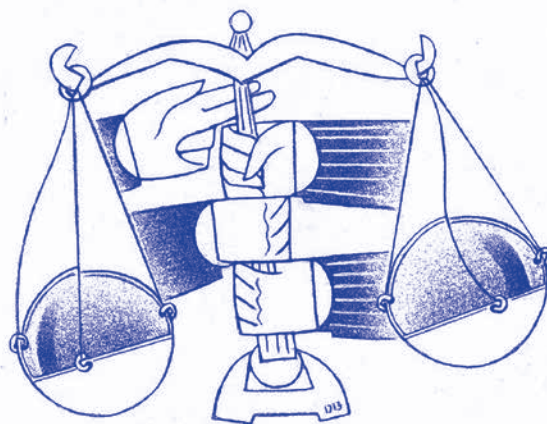
Se cadra é por este descrédito xeral polo que os maxistrados teñen que se revestir, nas súas cerimoniais xudiciais, de togas negras e *puñetas* brancas: unha pompa sacralizante que os volve intocables. E, por riba, sempre teñen á man o apoio da forza. Todo isto non lles garante a *auctoritas* —condición que non se impón, senón que se gaña—, pero si lles asegura a *potestas* que precisan para que as súas deci-

sións non teñan máis resposta ca o acatamento.

As cousas non foron a mellor, malia as sentidas pregarías da miña avoa. A xustiza en España vive hoxe, seguramente, un dos seus momentos de maior desprestixio. E aínda que a Administración concreta e diaria da xustiza é, seguramente, aceptable na maioría dos asuntos, grazas ao esforzo de honestos profesionais, o poder xudicial e os altos tribunais, que nunca foron suficiente e debidamente depurados do virus franquista, percíbense contaminados e pervertidos. Velaí temos, por exemplo, a Audiencia Nacional, un tribunal especial, *ad hoc*, herdeiro do TOP, que conculca o dereito da cidadanía ao xuíz ordinario e natural, co pretexto inicial de combater o terrorismo de ETA. Por non falar da tan habitual *lawfare* ou do secuestro partidista da preceptiva renovación do Consello do Poder Xudicial.

A independencia, o prestixio nacional e internacional e a eficacia da xustiza española están en almoeda. A situación é tan grave que o persoal podería empachar de candorosos *padrenuestros*, pero pode moi ben suceder que decidan sinalar os responsables e correlos a pedradas..., que hoxe en día a xente non vos é moito de rezar.

A xustiza en España vive hoxe, seguramente, un dos seus momentos de maior desprestixio

...pero a vaquiña polo que vale

Tino Santiago

IRIMIA

Toda a Terra é dos homes

Escoitas dicir: “Quita da cabeza que foi na mesa da cociña vella!” e, inevitablemente, a imaxe, o recordo da “mesa da cociña vella” inunda toda a túa imaxinación. É a resposta que ten o noso cerebro ante as palabras. Xa hai case vinte anos, en 2004, o lingüista americano George Lakoff explicounos que as palabras non son inocentes. No seu libro *Non penses nun elefante*, o elefante é o símbolo do Partido Republicano, Lakoff desvelaba como actuaban as palabras no debate político. Se dicimos “dereito ao aborto”, o marco de referencia é o dun acto cirúrxico. Se falamos do “dereito a decidir”, estamos falando de dignidade das persoas, de liberdade, de se unha muller pode elixir, ou non, ter un fillo.

Na súa recente visita a Arxentina e Uruguai, o presidente Rueda referiuse innumerables veces á emigración. É un lugar común na política galega, pero se o vemos desde a perspectiva de Lakoff, as cousas empezan a renxer. Ao oír “emigración”, o primeiro que nos vén á cabeza son imaxes clásicas, como a fotografía de Manuel Ferrol co pai e o neno no porto da Coruña, ou actuais, as das pateras dos subsaharianos. Deixando estes a un lado, detrás da palabra “emigración” atopamos, polo menos, tres realidades que teñen cousas en común, pero que necesitan políticas públicas diferentes.

Por unha banda, temos o caso dos emigrantes que hoxe andan polos oitenta ou noventa anos. Aquí estaríamos a falar de políticas sociais, dado o

colapso que se produciu en toda a rede de solidariedade dos centros galegos. Logo están os “novos emigrantes”, esas rapazas e rapaces que marcharon para Berlín, Lyon ou Manchester. Falan idiomas, teñen unha importante formación, non se senten emigrantes, pero no país de acollida si que os ven como tales. Por último, coa palabra “emigración” tamén nos referimos aos descendentes da emigración histórica, que realmente son cidadáns dos seus países, cos que compartimos historia.

Necesitamos unha nova palabra que cubra esas realidades tan diferentes. Desde hai ben anos, moitos vense proponendo “diáspora”. A palabra utilizouse, primeiro, en referencia á dispersión dos gregos no mundo heleno e, máis tarde, aos xudeus despois do exilio babilónico. Hoxe úsase para falar de persoas que se identifican cunha localización xeográfica específica, pero que residen noutro lugar. Dicar “diáspora” daríanos un marco moito máis integrador das distintas realidades da emigración galega; evitaría ese fatalismo que nos acompaña de que só a nós nos pasan desgrazas ao equipararnos a diásporas prestixiosas como a irlandesa. Abriría un novo marco que recollese as penas, si, pero tamén toda a épica daqueles galegos que pensaron que “toda a Terra é dos homes” (“...e das mulleres”, engadiría hoxe Rosalía no seu coñecido verso).

**Detrás da palabra
emigración hai
realidades que precisan
políticas públicas
diferentes**

O peto do Santo Antón

Manuel Regal Ledo

Benqueridos amigos de *Irimia*:

Paz e ben, amiguiños, que, polo que vexo, moito vos cómpre. Paz e ben, logo, antes de nada.

O outro día, nunha desas xuntanzas periódicas que aquí facemos para ver como vai o mundo –ese mundo que, asemade, é tamén o noso mundo, pois todo está fundamente entrambilicado, inter-relacionado–, había tamén quen o vía todo moi mouro, case, case pensando que calquera día ía estoupar todo e que a todos vos íamos ter que buscar un recuncho entre nós. Por nós, non habería problema, que aquí espazo hai abondo e xa vos temperariamos eses aires toleiráns que tanto vos distinguen.

Non habería problema, repito, pero daríanos moita mágoa que iso pasase; por vós mesmos, tantos homes e mulleres que sodes tesouros preciosos feitos tales a forza de séculos e séculos de busca, de talento, de resistencia, de apaixonamento, nunha palabra, de humanidade. E tamén por ese mundo cheo de vida tan precioso que tedes (do que –e isto é un segredo que comparto ás caladas– hai máis dunha réplica noutras partes do cosmos).

Había na xuntanza que vos comento quen tomaba a cousa con máis pachorra e dicía que sempre andabades coas mesmas trécolas, pero ao final iades saíndo adiante, iso si, e isto é o máis grave, deixando polo camiño unha chea infinda de vítimas, de inocentes. E iso habédelo pagar, abofé, polo castigo da vosa propia conciencia.

E había tamén quen insistía –e eu únome a estes– en que xa está ben, que tiñades que abrir os ollos e o corazón; que levades no máis fondo de vós o sinal solidario que Deus proxectou en todxs, en todo, e por iso, por serdes humanos, tedes iso tan precioso que chamades humanidade. E o mundo só se salva con humanidade, é dicir, sendo humanos os humanos. E diso sabe moito ese Neno espido que recordades polo Nadal, e do que case vos queredes desentender por inútil. Tedes convosco o inmenso e humilde poderío de Deus, espelídevos.

Apertas desde este aquí para ese alén. Feliz Nadal, amiguiñs. E conto que para o ano sigades aí. Apertas desta multitude inmensa que vos soña en irmandade.

O voso santo Antón.

O CARRABOUXO por KOBÉ LOIS

PARABÉNS CARRABOUXO, NACICHES FAI HOXE 40 ANOS PARA FACERNOS RIR E ÁS VECES CONSEGUICHELO E OUTRAS VECES CHORAR, VALE E INCLUSO PENSAR EN OCASIÓNS ADMITO O MOGOLLÓN DE VECES CABREARNOS, MISIÓN CUMPRIDA! GRAZAS, SE ALGUÉN PENSA QUE ME VOU RETRAR VAICHE BOA!

SEICA É ESCANDALOSA A ESPERA NAS URXENCIAS PEDIÁTRICAS SI, O BALBINO TIVO QUE DAR A VOLTÁ PORQUE CANDO ENTROU O NENO XÁ ERA MAIOR!

O peto común

Josecho de la Torre Culler

Economía circular

EXERIA

Supoño que ultimamente estades escoitando falar disto da economía circular. Aínda que este concepto non é novo, nos últimos tempos converteuse nunha necesidade cara á que deberían camiñar os nosos hábitos diarios e a nosa forma de consumir. Lonxe de parecer un concepto de finanzas, bancos e esas cousas, que tamén teñen que ver, a economía circular comeza en cada un/unha de nós e en cada fogar. Por que un modelo de economía circular? Porque vivimos dentro dun modelo insostible, o *modelo lineal*, onde mercamos, consumimos e tiramos xerando residuos (pensemos en aparellos como os móbiles, ordenadores, cápsulas das cafeteiras...), o que supón esgotar os recursos do planeta, ademais de contaminar. A natureza, pola contra, non xera residuos porque todo o que chega ao seu fin representa a nova vida doutros seres ou a fertilidade da terra.

Vemos que todos os cumios anuais sobre o clima rematan con máis sombras ca luces, os avances en redución de gases invernadoiros non compren o establecido, o obxectivo de baixar a temperatura do planeta non se acada, que lonxe de reducir, cada vez se consome máis ou que faltan políticas que respondan de maneira urxente á crise climática actual. E resignámonos pensando que non hai moito que facerlle. Pois non! O que contamina fabricar evitámolo deixando de consumir o que non é necesario, podemos estirar a vida das cousas, reempregar, compartir, doar, aproveitar mellor... Podemos facer máis ca agardar un “milagre” por parte dos gobernantes; é máis, é hora

de deixar de ser espectadores e dar por asumido que isto depende de cada un/unha de nós e do que a diario facemos. Aínda que escasos, comezamos a ver algúns exemplos empresarias que apostan pola economía circular, vemos as referencias na nova lei educativa, os composteiros nas cidades, xente que aposta por unha mobilidade sostible e vai ao traballo en bicicleta ou andando, xente que aposta polo comercio local, polo aforro da auga e a enerxía. Non hai que velo como un pesadelo, é un fermoso reto que invita a crear alternativas. Que lle pregunten aos antepasados, que levan toda a vida facendo economía circular co cocido: as croquetas.

Rumores de esperanza

Xan Guillén Vázquez

Moitas veces ser un teimudo ou unha teimuda era un insulto. Es ben teimuda! Insistir en algo ata o aburrimiento da persoa coa que se está pode desesperar a calquera. De todos os xeitos, hai moitas cousas que só se conseguen sendo teimuda.

Un caso de teimudas e insistentes é o das mulleres da asociación Exeria. Con esforzo e insistencia conseguiron que unha praza de Santiago (a que está xa entrando polo camiño francés, no barrio de Concheiros) leve o nome desta galega aventureira. Non só o nome, tamén unha fermosa e suxestiva estatua está nesa praza.

O outro día estiven un bocadiño na inauguración oficial. Foi un recoñecemento á “teimosía” de moitas mulleres. En primeiro lugar, a Exeria, unha muller da que xa falamos moito nesta revista e da que deberíamos falar máis. Outro recoñecemento ás súas “sorores”, ás que se dirixe así na súa

obra e que aparecen tamén representadas na escultura. Por último, ás súas sorores teimudas das mulleres cristiás galegas. Teimosía da boa, da necesaria. Non deixes de coñecer a escultura.

Galicia parece condenada a repetir os seus erros en materia enerxética e volve poñer os recursos nas mans de empresas de fóra do país. Antes foi a enerxía hidráulica (Iberdrola, Naturgy e Enel controlan o 82,5 % da potencia do país) e a eólica (Iberdrola, Naturgy, Enel e Acciona Enerxía representan o 56 % da potencia total) e agora vai ser coa **EÓLICA MARIÑA**: os sete proxectos en tramitación nas costas galegas son de capital foráneo e tributan todas elas na capital do Estado.

A guerra de Ucraína ten as súas consecuencias máis alá da zona ou do continente europeo. Catorce países de **ÁFRICA** dependen en máis da metade das importacións de trigo de Rusia e de Ucraína e a metade do continente en máis dun terzo. A consecuencia: o prezo do pan está disparado, nalgúns casos por encima do de España. O africano medio gasta o 40 % do salario na súa alimentación e na da súa familia, fronte ao 17 % que se gasta en Europa.

Este ano cumpriuse o 33 aniversario do falecemento dos e das **MÁRTIRES DA UCA** (Universidade Centroamericana). Os cinco cregos xesuítas (Ellacuría, Segundo, Juan Ramón, Ignacio, Joaquín e Amando) e as dúas mulleres, Elba e Celina, foron asasinados por militares no marco da guerra civil salvadoreña en 1989. Na súa lembranza seguen a celebrarse actividades cada ano, nas que participa a mocidade de todo o país, co fin de preservar o seu legado e o seu traballo coas comunidades e pola paz.

SON DAS FLORES é un proxecto do CEIP Vicente Risco, do barrio das Flores de Vigo, que acolle unha orquestra infantil, na que participa xa a metade do alumnado da escola. A través desta actividade extraescolar, ofrécese un espazo de ocio saudable e de balde, no que se traballa, mediante a música, a educación en valores, a autoestima e a procura de referentes fronte á situación de desigualdade na que se desenvolve a vida do barrio.

No mes de novembro faleceu **HEBE DE BONAFINI**, a histórica presidenta de Madres da Plaza de Mayo. A ditadura secuestrou a dous dos seus tres fillos, Jorge Omar (e a súa esposa, María Elena) e Raúl Alfredo. En 1979 converteuse na presidenta da asociación de mulleres que confrontou o goberno militar nuns anos moi duros da ditadura, entre os 70 e os 80. “O día que morra non teñen que chorar. Teñen que bailar, cantar e festexar na Praza porque fixen o que quixen, dixeron o que quixen e pelexei con todo”.

ZOCAMIÑOCA é unha cooperativa de consumo consciente e responsable da Coruña que agrupa a máis de 150 familias. Procuran unhas relacións directas e xustas coas produtoras e distribuidoras coas que traballan e o cumprimento dos valores propios deste tipo de cooperativas: dignificación do rural, apoio ao comercio local, soberanía alimentaria, economía social e, en xeral, o respecto ás persoas e ao medio. Están na avenida da Concordia, 199 (<https://zocaminhoca.gal/web/>).

GALICIA DE 20 A 20 é unha serie documental de 10 capítulos sobre a viaxe por Galicia da fotógrafa Ruth Matilda Anderson nos anos 20 do século pasado. Dirixida por Alejandro Gándara e Ollalla Tubío, non foi tratada con moito agarimo na súa produción, mais saíu finalmente adiante e pódese ver no enlace: www.crtvg.es/tvg/a-carta/programa/galicia-de-20-a-20. Está presentada por Sonia Méndez, a quen acompaña a fotógrafa Leticia T. Blanco na procura dos pasos que seguiu Ruth Matilda, un século despois.

PABLO MILANÉS foi o fundador, xunto con Silvio Rodríguez e Noel Nicola, da Nueva Trova Cubana. Durante a súa carreira compuxo máis de 400 cancións, publicou 40 álbums e puxo música a varias películas, series e documentais. No ano 2014 fixara a súa residencia en Vigo. *“Esto no puede ser no más que una canción, quisiera fuera una declaración de amor...”* Pablo Milanés; Cuba, 1942 – Madrid, 2022.

OZOCogz: deseño galego, unha proposta con identidade propia

A quen asistise á Romaxe deste ano seguramente que lle chamou a atención encontrar un posto no que podía mercar dende un xogos de mesa en galego até unha camiseta “distinta”, con deseños galegos e cunha aposta reivindicativa do país que somos e facemos cada día. Aproveitamos a ocasión para este asalto e para, así, podermos coñecer mellor que fan, que ofrecen e como facer se queremos regalar algún dos seus produtos nestas festas que veñen, evitando, de paso, caer “no de sempre” á hora de facer os nosos agasalliños.

Quen vides sendo, se non é moito preguntar?

Somos Eladino e Reme e vímonos chamando OZOCogz, somos unha pequena empresa familiar centrada nun deseño puramente galego e de reivindicación. Nos comezos, e xa van alá 10 anos, foron só camisolas, mais non tardamos moito en introducirlas no mundo da papelería e no xogo de mesa cultural galego, quizais a faceta que máis nos enche e nos está a dar máis satisfaccións pola enorme acollida que tivo e ten.

E como vos deu por aí? Acertastes? É unha experiencia gratificante?

Os comezos sempre teñen algo de casualidade. Eu dedícome ao deseño gráfico dende hai relativamente pouco, traballei no mundo da arquitectura ata que a crise do “ladrillo” do 2008 me obrigou a dar unha volta de temón e reorientarme, ou reinventarme, como se di agora, mais as miñas experiencias neste novo mundo cinguíanse tan só ao deseño para outros. En 2012 ocorréusenos, a uns amigos e máis a nós, facer unha camisola para sacar uns cartos extra cun deseño que me daba voltas na cabeza dende

había moito; fixemos a camisola, a primeira, cun zoco galego que imitaba unha zapatilla “CONVERSE” e co lema “Convértete ao galego. Éche o normal”. Foi un suceso e de aí naceu a empresa e mais o nome da marca, OZOCogz.

En canto ao último que preguntas, si, por suposto, é unha experiencia bonita e enriquecedora, axudounos a

O noso deseño, non só nas camisolas, tamén no resto do téxtil e na papelería, busca como obxectivos principais que sexan, evidentemente, o máis atractivos posible e, despois, que supoñan para quen as use un motivo de orgullo e reivindicación; aínda que isto non ten que supor, como se podería pensar, unha carga netamente política, facemos deseños

Axudounos a coñecer país, a coñecer moita outra xente que aposta por Galiza

coñecer país, a coñecer moita outra xente que aposta por Galiza dende outros ámbitos que, ate aquel momento, descoñeciamos, coma vós, sen ir moito máis lonxe, e isto anima e fai crer nun futuro mellor e, sobre todo, máis noso.

Vemos que facedes camisetas, pero que son máis que camisetas. Como é iso? Fálanos deses deseños que din máis do que parecen (*varios exemplos concretos*)...

para todo o mundo, só fai falla querer alardear de ser galega ou galego.

Por citarche uns exemplos, ademais da primeira camisola, da que xa che falei, dúas das que máis éxito teñen sempre son unha que pon “Eu son un toxo arnau” e outra que pon “GALEGA, Feita na Galiza” ou “GALEGO. Feito na Galiza”, posto que a hai para home e para muller.

Do que se trata, máis que nada porque xa hai moito diso, é de fuxir das frases feitas e “facilonas”, a isto nós

chamámolles “deseño Gadis” e non gustamos del.

Facer ese tipo de cousas e vendelas parece implicar certa complicidade entre creadores e compradores. Como é a acollida que tedes? Só lle chega a un público “convencido e militante” ou, polo contrario, é algo que chega a todos e todas por pura simpatía?

Por suposto que ten que haber unha conexión co público ao que queres chegar e isto vaise gañando co tempo. Máis esa conexión tamén implica superarte día a día, ano tras ano porque o máis importante é acadar que aquela ou aquel cliente que che merque por primeira vez, volva facelo. No noso caso atopámonos con xente que practicamente colecciona as nosas camisolas e cadernos e, en canto a volves ver, xa che está preguntando polas novidades. Ben é certo que isto que tanto reconforta leva aparelado un esforzo moi grande; por citarche exemplos, os xogos de mesa que até hoxe temos editados levan detrás meses e meses de traballo ata acadar os obxectivos propostos. Non é doado facer un TI NON ES DE AQUÍ?, con 875 tarxetas-pregunta sobre a nosa cultura, ou o acabado de sacar VACALOURA, con 2000 preguntas exclusivamente sobre lingua galega.

Ben é certo que había unha demanda agochada de xogo de mesa galego

nosa cultura; podería dicirse que na diferenciación está a chave.

Podedes facernos recomendacións concretas para este Nadal, para cativos, mozas e mozos, señoras e señores...?

A primeira recomendación é moi clara: que consuman produtos galegos e que aposten pola nosa cultura. En canto a nós, máis que falar dun ou doutro produto, cousa que sería moi difícil para nós, convidamos aos vossos lectores a que entren na nosa tenda en liña, onde poderán atopar toda a nosa oferta. Ben seguro que haberá máis dunha cousa coa que tentar ao Apalpador ou aos Reis.

Precísanse empresas que aposten polo noso país e a nosa cultura; na diferenciación está a chave

e, quizais, os nosos xogos viñeron responder a esta.

O que está claro é que se queres estar aí, tes que traballalo, tes que ser fiel á idea ou ao proxecto que teñas como empresa. Nós dende o primeiro día soubemos que este país precisa de empresas, máis grandes ou máis pequenas, que aposten por el, que crean nas súas posibilidades e que estean dispostas a dalo todo en prol da súa/

Web: www.ozocogz-atenda.com

Correos electrónicos:

info.ozocogz@gmail.com

ozocogz@gmail.com

Teléfonos: 620747310 / 600876196

A primaria, primeiro

A atención primaria do noso sistema de saúde está nas portadas, nas protestas na rúa, no debate público e parlamentario. Que está a pasar? Que estamos xogando? Que se pretende? Traemos aquí a opinión autorizada de dous médicos de atención primaria, Ramón Veras Castro e Carlos Eirea, que aman o que fan, convencidos da súa importancia e do seu futuro.

Ramón Veras:

Por que é importante a atención primaria nun sistema público de saúde?

Ramón Veras: Primeiro, pola accesibilidade e porque se pode integrar na comunidade, compartindo obxectivos de saúde, coa participación e avaliación da xente, cousa difícil para os servizos hospitalarios. A proximidade ás familias facilita previr infeccións, coas vacinacións, e detectar e atender enfermidades crónicas ou modificar certas circunstancias nas que as persoas nacen, crecen e envellecen e que a Organización Mundial da Saúde (OMS) define como os *determinantes sociais da saúde*.

Para iso, claro, precísase financiamento, persoal e tempo abondo para atender as persoas, escoitalas, exploralas, vitalas na casa cando cómpre e poderlles explicar o manexo dos problemas.

Todo isto é o que está nun franco retroceso. Pero se o prioritario é a saúde e non o negocio, cómpre potenciar a atención primaria. Nas mutuas privadas practicamente non existe a

atención primaria, a súa fortaleza está na oferta de especialidades, no acceso máis rápido a probas e na comodidade hostaleira.

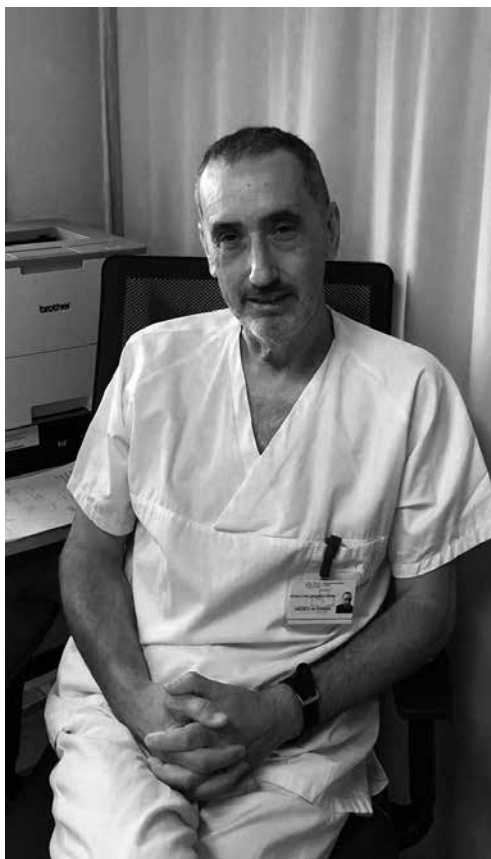
Carlos Eirea: Eu engadiría que cando estamos a falar dunha sanidade pública, da saúde como dereito de carácter universal, accesible a todos, con equidade, falamos dun *sistema* de saúde. A atención primaria constitúe o eixo vertebrador que fai posible ese sistema. Non se trata de cuantificar a súa importancia. Trátase simplemente de que sen ela non sería posible. Isto non son “ocorrencias interesadas”. Isto xa o dicía a OMS en 1978, a “atención primaria como a clave para unha saúde para todos”. E corenta anos despois, en 2018, declarou que o fortalecemento da atención primaria é o enfoque máis inclusivo, eficaz e efectivo para a mellora da saúde física e mental e o benestar social é pedra angular para un sistema de saúde sostible. Na mesma liña hai informes da Comisión Europea incidindo en que unha primaria forte axuda a evitar gastos innecesarios.

Por que, logo, non se percibe como algo importante?

C.E.: No tema das “percepcións” cómpre ter coidado e evitar xeneralizacións. Hai que ter en conta a gran variabilidade que existe na dotación e prestación de servizos entre os diferentes centros de saúde e mesmo

Unha primaria forte axuda a evitar gastos innecesarios

entre os diferentes profesionais. As persoas que acceden a unha atención primaria que funciona teñen moi claro o seu valor. Os poderes políticos e os xestores non o parecen ter tan claro e contribúen a estender as malas impresións, xa que obvian todas aquelas recomendacións e non se deciden a apostar por unha atención primaria resolutiva, probablemente porque tampouco está no seu horizonte manter

Con todo, a atención primaria é a mellor valorada de todo o sistema

Carlos Eirea

un sistema de saúde que garanta unha sanidade universal de calidade.

RV: Si, si, o que a xente percibe depende da atención recibida. Hai persoas ás que o seu médico e o centro de saúde lle resolven a maioría dos problemas e outras que ven o seu médico como un *receitador* e un *derivador* cara ao hospital. A primaria cambiou moito desde aqueles ambulatorios masificados, con cen ou máis persoas citadas en dúas horas e media, ata a aparición da especialidade de medicina de familia vía MIR e os equipos de atención primaria. Medrou exponencialmente, pero de forma desigual. Aumentaron os médicos de familia vía MIR, o acceso a probas diagnósticas hospitalarias, aínda que non é en todas as áreas de saúde galegas igual, e tamén os medios diagnósticos dos centros de saúde, como a electrocardiografía, retinografía, espirometría, MAPA (para estudo de hipertensión arterial) ou a ecografía.

Con todo, a atención primaria é a mellor valorada de todo o sistema no último barómetro sanitario publicado polo Ministerio de Sanidade, por riba

da atención hospitalaria, das consultas hospitalarias e das urgencias hospitalarias.

A atención primaria achega máis saúde á poboación, pero non ten a última técnica diagnóstica ou cirúrxica nin é considerada como a máis experta en tal ou cal especialidade, aínda que o médico de familia ten que ter coñecementos avanzados de todas as especialidades. Non sae nos xornais como a vangarda da medicina, ten menor repercusión nos medios, pero os pacientes si fan unha valoración positiva, na maioría, cando son recibidos con empatía, son escoitados e saben que a médica de familia ou a súa enfermeira son profesionais próximas e honestas nas que confiar. Cantas veces nos preguntan a nosa opinión sobre as recomendacións dadas por algún especialista hospitalario de renome!

Se é importante, por que se deixa esmorecer? É cuestión de máis financiamento?

C.E.: Eu diría que esmorece porque prima o resultado rápido e vistoso, que se lles poida vender aos votan-

tes, e aí a atención primaria xoga en campo contrario: os seus son efectos a medio e longo prazo, entre eles, a subsistencia do sistema, e son pouco vistosos, xa que carecen do atractivo da tecnoloxía, máis reservada ao ámbito hospitalario. Por outra parte, se non tes moi claro que a saúde é un dereito universal, canto peor, mellor. Resulta evidéntísimo o crecemento da sanidade privada directamente proporcional ao esmorecemento da pública.

RV: Certamente estamos perdendo forza. A pandemia fíxoo máis visible, pero xa levaba tempo deteriorándose. O retrato actual é de listas de espera, saturación das consultas, redución de accesibilidade e de resolución de problemas. O certo é que a política sanitaria potencia o hospital, a atención da enfermidade, obviamente necesaria, esquecendo a promoción da saúde, sempre menos visible e rendible politicamente, por máis que a literatura científica recoñeza que os sistemas sanitarios máis válidos e máis eficaces son aqueles nos que a atención primaria acada o 25 % do total do investimento.

Actualidade

A primaria, primeiro

C.E.: Sobre esa recomendación da OMS que sinala Moncho, aquí andamos no 13 %. E tamén se recomenda en porcentaxe de PIB, concretamente un 1 % para 2019, do que andamos lonxe.

RV: E no financiamento sanitario, desde o 2009, coa chegada de Feijoo ao goberno galego, ata o orzamento previo á pandemia, podemos ver a orientación do sistema e as debilidades económicas da atención primaria. O presuposto de atención primaria no 2009, axustado como valor real, foi de 1 594 788 531 € e no 2020 o previsto era de 1 294 750 665 € (300 millóns de euros menos), unha redución do 18,81 %. No mesmo tempo, o de atención hospitalaria, nestes anos de recortes, pasou de 2 344 065 763 €, no 2009, a 2 616 457 789 €, no 2020 (272 millóns de euros máis), un incremento do 10,41 %.

A que nos leva todo isto?

C.E.: Ao pasado. A xente descoñece o que ten. Séguese a falar da Seguridade Social como a encargada do sistema sanitario, esquecendo que dende 1986 temos outro modelo. Antes os titulares do dereito á atención sanitaria eran os que cotizaban á Seguridade Social, os seus beneficiarios, e os que non cotizaban recorrían á beneficencia. Despois da Lei Xeral de Sanidade do 86, todos os cidadáns son titulares do dereito á saúde, nun sistema universal, equitativo e gratuíto, financiado con impostos. Pasamos de cartillas e da beneficencia a tarxetas sanitarias que outorgan igual dereito para todos: nova atención primaria, novos profesionais cunha permanencia no centro de 7 h e con cupos que permitan tempo para resolver os problemas de saúde das persoas. E nace a especialidade de Medicina Familiar e Comunitaria, co seu MIR de acceso.

Pero o cambio, malia ser enorme, realízase en Galicia con lentitude. Seguimos a escoitar: *Vou ao ambulatorio onde o médico de cabeceira a que me faga un volante para o especialista*, no canto de: *Vou ao centro de saúde a que o meu médico de familia me resolva un problema que teño coa miña saúde*.

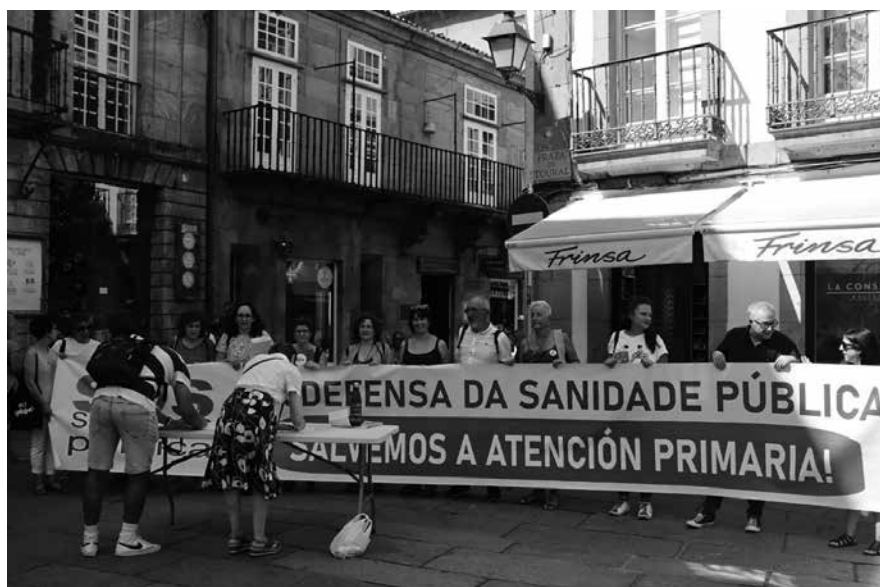
30 anos despois, e xusto cando deberíamos de estar a consolidar ese proceso, comezamos a marcha atrás. Cando eu facía a especialidade, as axendas do médico estaban feitas para atender 24 pacientes nun día; hoxe a miña axenda pode pasar tranquilamente dos 50 pacientes. Non vou explicar o que isto supón, mais si vou facer fincapé en que agora os novos médicos de familia que estamos a formar foxen na procura dunhas condicións de traballo dignas.

O problema é que prima o resultado rápido e vistoso, que se lles poida vender aos votantes

Falta de médicos? Non, hai políticas de desmantelamento que fan que cañiñemos cara a atrás, onde o dereito á saúde haberá que pagalo ou recorrer á beneficencia.

R.V.: Ese é o risco, cunha perda de confianza no sistema público. Se non é accesible nin eficaz, non ten valor e a cidadanía perde interese en defendelo. Estratexia de privatización? Non sei se

é intencionado, pero é o que está sucedendo. Por exemplo, a desgravación fiscal, creo que desde os tempos de Aznar, de seguros privados para autónomos e a desgravación de empresa, é unha estratexia de chuvia fina, de facilitar o contacto, un bo anzol que fortalece a privada e desgasta o cimento da sanidade pública.

Que facer para cambiar esa realidade?

R.V.: Pois cambiar a política sanitaria. A cidadanía ten que premer para que se fortaleza a sanidade pública e a atención primaria. Non só é cousa de financiamento, tamén de organización, con máis orientación cara á promoción da saúde, cunha primaria resolutiva e con mellor acceso aos servizos hospitalarios: agora o acceso ao hospital, incluso o formato de derivación, é decidido desde o hospital. Se a consulta hospitalaria ten unha espera de 5 meses, por exemplo, o paciente queda nesa espera e hai pouco que facer. Iso é un fracaso do sistema. As escandalosas listas de espera do hospital están lastrando as axendas na atención primaria, con pacientes que volven e volven, sen resolver o problema. A deterioración da atención primaria é un indicador do fracaso do Sistema Sanitario.

C.E.: Hai que apostar polo que temos e melloralo. E facelo dende o

coñecemento e non dende a consigna e o populismo. Mellorando a xestión e a utilización dos recursos, o que nos implica a todos: políticos, xestores, profesionais e usuarios. A inacción e a queixa illada favorecen a desfeita.

R.V.: Ademais de contar con máis médicos, con máis tempo de dedicación por paciente, cómpre potenciar o resto de profesionais. Hai que eliminar a citación por robot, coa que non hai forma de interaccionar; incrementar ben o número de persoal de servizos xerais (PSX), o primeiro contacto dos pacientes, cun espazo máis privado para poder facilitar o servizo; tamén o número de enfermeiras, que xa hai especialidade de enfermaría familiar e comunitaria, profesionais novas con ilusión e capacidade, unha verdadeira oportunidade, e ampliar o resto de dispositivos de apoio (odontoloxía, matronas, fisioterapeutas, traballadoras sociais).

É imprescindible que a comunidade participe. Se somos servizo público, a comunidade debe ter dereito a opinar e criticar.

C.E.: En efecto, non podemos sucumbir ao discurso perverso de que non hai médicos: son coartadas. As últimas ocorrencias de dar prazas fixas sen oposición, ou a máis temeraria, de contratar médicos sen a especialidade en Medicina Familiar e Comunitaria, non melloran a situación da primaria, senón que a debilitan.

R.V.: É posible recuperar o sistema sanitario público que é, probablemente, o maior avance social, un luxo que estamos a piques de perder. Depende de todos nós.

As escandalosas listas de espera do hospital están lastrando as axendas na primaria

Inauguración da escultura de Exeria

Amigas e amigos de Exeria:

Hai algo máis dun ano, a Asociación Mulleres Cristiás Galegas Exeria pensamos que en Santiago debería haber algún espazo urbano que recordase e visibilizase a figura de Exeria, a nosa matroa. Goretti Sanmartín suxeriu a idea do emprazamento (no cruce entre a Avenida de Lugo e a rúa dos Concheiros) e axudounos a presentar a petición no Concello. Esa petición ía acompañada dun bo feixe de sinaturas de diferentes persoas e entidades como Irimia que, con nós, lle pedían ao Pleno do Concello de Santiago de Compostela que este espazo urbano levase o nome de Exeria e que nel se fixese algún tipo de intervención cultural e artística que recordase esta muller. A concelleira Mercedes Rosón recolleu a nosa petición e con nós foi vendo as posibilidades que se ían abrindo. O bo facer de Sole Pite interveu para idear a fermosa escultura que dende novembro preside este espazo urbano, entre a cidade vella e a nova, no camiño francés a Compostela, principal vía de entrada das peregrinas e camiñantes que nos visitan. A escultura fálanos dunha muller cunha historia que se esvae no camiño, avanzando sempre cara ao abrente, cara ao nacemento da vida, cara aos inicios, para recuperar as historias perdidas, os camiños primitivos da igualdade. Exeria, Eucheria, Etheria, Egeria... é a primeira escritora da Hispania, unha muller que escribe para as súas irmás, ás que chama *Lumen meum, dominae, sorores*, amigas, luz da miña vida... Como ben di o pé da escultura de Exeria: "Quero que saibades!". Potente e rebelde exercicio de autoafirmación feminina, de toma de conciencia.

Para as Mulleres Cristiás Galegas este é un momento histórico. Levamos percorrido un camiño como asociación de máis de 25 anos, con moi-

tos soños compartidos por mulleres que fomos e estamos a ser parteiras dunha nova conciencia na Igrexa.

Cando naceu a nosa asociación, buscamos unha matroa, unha muller que nos representase como grupo e eliximos a Exeria por ser unha investigadora, unha muller pegada á terra, camiñante, que non quería que outros lle contasen, senón que quería ver por ela mesma e transmitirles ás outras as súas descubertas. Exeria represéntanos, e hoxe máis que nunca, pois con esta escultura e co libro que vimos de editar, *Eu son Exeria*, que xusto vén de saír publicado tamén en castelán, estámola poñendo na boca e nos ollos de toda a cidadanía de Compostela e tamén de quen nos visita. Exeria está na capital de Galicia, na entrada a Compostela, cunha estatua elaborada nun proceso de sororidade entre nós e Sole Pite, entre Sole Pite e Cuqui Piñeiro. Sole foi a muller que escoitou o noso soño e lle puxo corpo, foi quen

A escultura de Exeria é un símbolo dunha nova conciencia que soña con que a igualdade sexa costume na Igrexa

de poñer as nosas intuicións e desexos nun anaco de bronce. Con Sole, Cuqui Piñeiro, na súa fundición Arte Bronce, foi a encargada de materializar o soño de todas.

Esta escultura visibilízanos a nós e tamén a todas as persoas que acollen a outras, que se deixan atravesar por realidades diferentes, que se abren á luz, a saír de si mesmas. Somos as herdeiras desas mulleres que buscaron unha nova maneira de falar de Deus, en feminino e feminista. Recollemos a tradición das *apóstolas*, das beguinas, das que, como Exeria, abriron camiños para outras e falaron coa súa propia voz.

Neste momento de ledicia queremos recordar a todas as mulleres que, ao longo destes 25 anos, construíron a nosa asociación, ás que xa non están, ben porque os seus camiños tomaron rumbos diferentes ou ben porque a súa vida pasou a outra maneira de presenza. Con elas brindamos!

Horizonte Universal

Esta humanidade que camiña cara a nós, chama a construír un mundo onde cada persoa exista para a outra.

O deber de humanidade

Endexamais a humanidade foi condenada a arresto domiciliario. Ao longo dos séculos, os movementos migratorios non deixaron de transitar polos nosos países. Co quecemento climático so poderán ir a mais. Hoxe, unha humanidade está camiñando cara a nós. De nada vai servir erguer muros, atrincheirarse, reforzar os controis nas fronteiras. Os e as emigrantes que se xogan a vida, seguirán a pasar por riba de todos os atrancos.

Este ano, malia as medidas de seguridade e os controis policiais establecidos entre Francia e Gran Bretaña, 40 000 emigrantes lograron atravesar a Mancha e a poñer o pe no país soñado.

Estes emigrantes non nos agriden, non nos invaden, unicamente exercen un dereito humano fundamental: desprazarse, liberarse da miseria e da violencia para ir vivir a outro lugar unha vida que sexa digna.

Cando a xente de Ucraína chegou a Francia, deume alegría ver que en pouco tempo puideron traballar e ter documentos para residir legalmente neste país. Mais, que contraste cos emigrantes africanos, mal acollidos, humillados, acosados, aparcados en campamentos improvisados logo destruídos pola policía. Vese que pode máis a expulsión que a acollida. Haiche dúas varas de medir.

Os 234 emigrantes dun barco que cansou de mais de agardar no Mediterráneo foron finalmente acollidos por Francia. Trátase dun deber de humanidade. Esta xente que emigra é humana coma nós. Pertence á familia humana igualiño que a de Ucraína. O que se está a dar é unha crise da acollida, non unha crise de inmigrantes. O humano por diante de todo.

Esta humanidade que ven cara a nós coa súa valentía, a súa cultura, a súa vontade de vivir é unha oportunidade para o noso país.

Ponnos en garda contra unha Europa baluarte.

Esta humanidade que camiña cara a nós, chama a construír un mundo onde cada persoa exista para a outra.

Jacques Gaillot

Bispo de Partenia

París 15/11/2022

(Tradución Christina Moreira)

Pingas de orballo

Baldomero Iglesias Dobarrío (Mero)

Nesa existencia nimia, ...seica se chamaba Celso

Tiña toda a humanidade metida naquel saco roído por todos os desamparos

Todas as persoas teñen o seu pasado e a súa historia, todas, por pequeniña que sexa. Unha historia que garda nas sombras algo importante, a todas luces. Mesmo a daquelas máis insignificantes ou insignificadas, ás que a vida non lles deu canto debese. Pasan a carón de nós e sonnos invisibles, para case todos. Dáme moitísima pena e moito que pensar esa xente maior que morre na casa, envolta en soidades, ninguén se dá conta e botan anos e anos sen que ninguén repare na súa ausencia. Unhas soidades escravas, incapaces de nos apercebir se alguén perdeu o paso. Así sucedeu con Celso. Era o home que máis engurras contaba no seu corpo, ensumido coma as uvas pasas, mouro e pequeniño, o Celsiño. Vivía no seu mundo, que era unha cocina; como moito e en días bos, via-xaba até a porta da casa. Sabíase un ninguén, como se fose ruín —el mesmo o comprendía—. Tiña toda a humanidade metida naquel saco roído por todos os desamparos e, en realidade, era grande, enorme en sentimentos. Facía

rir os nenos, poñéndolles a boca de coello, sempre triunfaba. O rostro era un mapa de depresións e curvas por onde baixaban ríos de suores, traballos e preocupacións. Só sabía traballar e contemplar o paso da vida, do tempo. Agradecido de todo, mesmo daquel libro vello onde poñía que en Labrada houbera un albeite que curaba vacas, chamado señor Lois, que resultaba ser parente seu. Celso era tan bo e humilde que se sentía a persoa máis feliz do mundo cando alguén se lembraba del ou viña visitalo. Na súa voz habitaba o estremecer dos pulsos do corazón, respiraba con moita dificultade e sentíase sen peso, sen entidade, sen producir sequera sombra no envés da luz do sol. Un ninguén que non se miraba ao espello por temor a non atoparse, sentíase grato e tan volátil como as fousas de po cando navegan o ar e que só se ven cando as atravesa a raiola perdida que furtivamente entra na clandestinidade dun trazo de cor, na cautela dos disimulados silencios da soidade. Pero Celso foi certo e existiu, era dos

Sendes. Alá onde se atope, seguirá axudado nunha xostra para non perder o equilibrio, subido a aquelas zocas de tres pés —era moi baixiño, case todo vontade— vestido en pana mendada e coa boina para atrás; a cova fonda dos seus ollos grises e pestanas longas estarán cheos desa auga miúda e infinita que non será máis que agradecemento líquido (pingas de orballo que deixan os sonhos). E, de vez en cando, arremedará coa boca os coellos.

Non o coñecín, que a min evocáronme a súa existencia. Contáronme esa súa inmóbil estancia, esa inerte imaxe que navega entre a existencia e a inexistencia; mesmo vin fotos del.

Quixera destacar a súa invisibilidade e intranscendencia suposta. A miña inquietude prodúcame un enorme desacougo, non só por el, senón por tantas persoas coma el. Tantas ninguén, tantos anónimos, que nesta actitude tardía da vida non nos deberían permitir ir indiferentes nin sequera inmunes ao acto heroico de pasar pola

vida sen facer ruído, facendo o ben, e nesa humildísima condición dócil e mansa, obedientes á irrelevancia da nosa insensibilidade. Pasaron sen apenas ter nome, sen facer mal, sen deixar pouso que evoque o seu enorme volume existencial, só un respiro de recendos envolto en cinzas, na lene memoria de pasar sen causar o mínimo lamento. Admiro esas inexistencias e recoñézome incapaz de percibir o seu gran valor. Dáme moita rabia que así suceda. Emigraron de nós e de si mesmos, inmolándose diante da nosa amoral e obscena soberbia. Un día tiveron voz e miráronnos, seguro, sen recibir contestación nin a nosa ollada. Pasan e non queda pasada, non queda

Pasaron sen
apenas ter nome,
sen facer mal,
sen deixar pouso
que evoque o seu
enorme volume
existencial

nada. De Celso non queda descendencia e alí, na súa terra, esqueceron que un día estivo, ninguén lembra que foi dono daquela cociña onde manexaba o mundo. Malia todo, no medio daquelas mans escravas, había tenrura. No medio daquel rostro estaba a dorzura esperanzada dun mundo sen ánimos, cun sitio lonxe do silencio, da quietude que nos atravesa. Adquiren, por riba da nosa mesquiña altivez, o título sublime de sentir amor e, desde el, déixannos alucinados na propia cegueira que produce unha breve lembranza, un sorriso, unha pinga de orballo na que, ao final, todas e todos habitamos.

Carta

EU TAMÉN FUN Á ROMAXE

Que fermoso, bon e san é vernos unha vez ao ano. Abofé.

E xa ben chegando outra vez setembro para xuntarnos na Romaxe. O día pintou ben, soleado e tranquilo. Protexidos do sol e ben aireados e diante do palco todos xuntados. Con cadeiras suficientes.

Penso que con máis irimegos que en Arzúa, pero non tanto como o meu primeiro encontro no Faro, do que quedei asombrado. O seu lema foi “Ergo os meus ollos”. No recibimento anunciaban dous autocares de Ferrol, catro de Aguiño e máis de toda Galicia, e acudiron tamén moitos turistas.

Para min foron tamén moi importantes, entre outros, os encontros da Lama, Cadeiras e Outeiro de Rei.

Dende Culleredo, un agarimoso saúdo e lembranzas para todos os que aquí nos xuntamos e tamén para os que non viñeron. Ata outra!

Pepe de Betanzos

Ler para camiñar

Juan Antonio Pinto Antón

GALVEIAS

Non se sabe ben se este José Luis Peixoto é un poeta (*A criança em ruínas*) ou un novelista que conta as cousas coma un poeta.

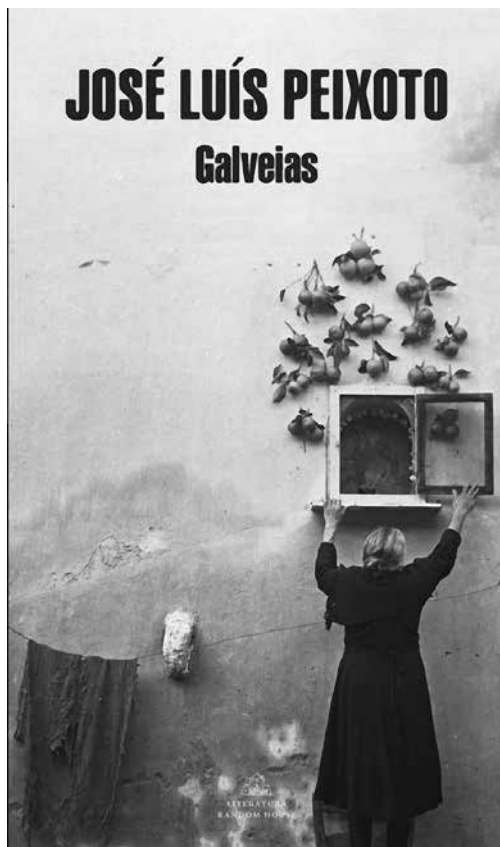
O certo é que o noso José Saramago describe a Peixoto como unha das revelacións da literatura portuguesa e un escritor tocado polo xenio. Certo tamén que para outros esta novela éche unha decepción con cousiñas que renxen: indefinición de estilo, deambulando entre o vulgar e o poético.

Mellor tirar das propias impresións desta novela sobre a xentiña de Galveias, no norte do Alentejo, patria e berce do escritor, onde unha estraña explosión ou meteorito levanta a pel da terra. E tamén as costuras da comunidade, desafiando as rutinas e a cordura do pobo. Cómpre sinalar que estamos en 1984, ano histórico en Portugal. Na memoria, a Revolución dos Carabeis, que poñerá fin á interminable sangría nas colonias e á ditadura.

A partir desa explosión nunha noite de xaneiro, vai desfilar polas páxinas unha galería humana rica, chea de verdade e quentura. Os irmáns Cordato: cincuenta anos de rancor, sen falarse. O carteiro Joaquim Janeiro, dono de todos os segredos dos veciños, pero agachando celosamente o seu. Isabella, a brasileira dona da panadería e o bordel. Miau, o parvño do pobo. Os Cabeça. A saga do doutor Matta Figueiras...

A explosión de xofre inunda todo, ata o sabor do pan, e desafia o universo cotiá de Galveias, onde o preciso mapa das rúas vén trazado polos ladridos dos cans.

O libro éche feliz mestura de sensibilidade poética e aspereza rural, onde o cheiro de xofre e a chuva, alí onde case nunca chove, remexe e acompaña de xeito inquietante a vida dos veciños. Nunha comunidade variada, ben

definida, retrato psicolóxico do mundo rural portugués, tan próximo ao noso.

Galveias éche unha novela dura, onde a familia se confunde coa veciñanza. Unha tecedura de historias onde a vida vive. E tamén resulta certo o pesimismo do dito: "Pobo pequeno, inferno grande". O mesmo Peixoto recorda: "O mundo é pequeno pero Galveias é grande".

Un mundo cálido, áspero, achegado, rural. Minucioso retrato que afonda na realidade rural. Que fai rir, que revolve as tripas. Que respira, que toca a pel, que ole. Que emprega fermosas imaxes e un limpo uso da linguaxe. Unha novela poliédrica que cómpre ler. Con preferencia se o facemos en portugués, para mellor saborear a escrita deste orfebre da linguaxe.

Galveias, de Jose Luís Peixoto.

O libro
é a feliz
mestura de
sensibilidade
poética e
aspereza
rural

Un país coma un mundo

Felipe Arias Vilas

IRIA

Terras de Padrón e Rois

Colexiata de Iria Flavia

Santa María de Iria Flavia

A actual igrexa de Sta. María data dos s. XVI e XVII, pero as orixes de Iria remóntanse á época galaico-romana, cando era un importante núcleo viario e comercial.

Daquela época e da primitiva basílica dos tempos paleocristiáns e xermánicos hai datos arqueolóxicos, pero foi a incursión de Almanzor, no s. X, a que quedou plasmada nos documentos altomedievais. Logo das reconstrucións feitas no s. XI polos bispos Cresconio e Diego Peláez, a sé de Iria trasladouse a Compostela por mor da *inventio* ('descubrimento') xacobeo, ata que Xelmírez, no s. XII, decidiu devolver a Iria parte do seu pasado coa fundación dunha Colexiata a xeito de segunda sé compostelá, aínda que logo, en 1851, Iria quedou reducida a parroquia.

A igrexa que no s. XIII substituíu ás anteriores era de grandes proporcións, con tres naves e tres ábsidas semicirculares, do que queda tan só a monumental portada principal, de estilo gótico. O templo actual, construído entre os s. XVI e XVII, é de planta rectangular, con tres naves e un presbiterio cuberto por bóvedas de aresta. No s. XVII engadiuse na ala sur a capela

do Bispo de Quito, Alonso de la Peña y Montenegro, obra do arquitecto Melchor de Velasco, co mausoleo do prelado con escultura orante. Na capela maior consérvanse o sepulcro coa estatua xacente do arcebispo Rodrigo de Luna (1450-1460) e un sartego pétreo que, di a tradición, contén os restos do *Corpo Santo*, un bispo iriense obxecto de gran devoción.

Formando parte do extenso adro está o cemiterio, chamado tamén "de Adina", que inmortalizou Rosalía de Castro. Nel queda unha placa que perpetúa o lugar onde estivo enterrada a poeta ata o seu traslado á igrexa compostelá de San Domingos de Bonaval. Neste camposanto repousan os restos do escritor padronés Camilo José Cela, que ten dedicada unha Casa-Museo do outro lado da estrada.

Por Herbón e Padrón

Desde Iria chegamos logo a Herbón para ver o convento franciscano de Santo Antonio, fundado no 1396 nun terreo doado, entre outros, polos cóengos da Colexiata de Iria. Aínda que os frades xa se instalan alí desde aquela data, o actual convento foi reconstruído no 1786, como alí mesmo indica unha fonte cun franciscano

orante. Situado case ao fondo dunha rampla e unha escaleira, vese a sobria fachada coa súa torre-campanario. No interior destacan as tallas barrocas do escultor galego José Gambino e conserva o retablo maior de Benito Collazo, tamén do s. XVIII. A historia conta que foron os franciscanos os que trouxeron de América a planta dos afamados pementos de Herbón.

Xa en Padrón, podemos comezar subindo a costia que leva desde a igrexa

Convento de Herbón

Un país coma un mundo

Terras de Padrón e Rois

Sartego altomedieval en Iria

de Santiago (co famoso “pedrón”) e a ponte sobre o río Sar ata o imponente convento do Carme, que foi primeiro dos Carmelitas Descalzos e logo dos Dominicos; é unha boa mostra do Neoclásico galego de comezos do s. XVIII, ademais dun bo miradoiro sobre a vila. Preto queda o monte San Gregorio, coa vizosa área do cruceiro de Santiaguño do Monte.

En Padrón ou na contorna hai sitios abondo para xantar e despois achegámonos ao lindeiro concello de Rois.

Os tesouros de Rois

En Oín está o Pazo de Antequera construído no s. XVIII sobre unha casa do s. XV. Ten tres corpos, o do centro cunha solaina á que se accede por

unha fermosa escaleira de pedra con balaustrada. Parece que o pazo se fixo co ouro traído de México e a súa traza é un bo exemplo do noso esplendoroso barroco. O interior garda interesantes pezas e o xardín ten numerosas especies. Xunto ao pazo atópase a capela de San Xoán Nepomuceno, de grande interese arquitectónico, abovedada e cun relevo do santo na súa fachada.

A chamada Casa do Bispo, en Seira, é hoxe a casa-estudo-museo do escultor Camilo Seira. É un vello pazo do s. XVII, con varios edificios anexos moi interesantes, un belo cruceiro e unha extensa facenda con carballos atravesada por un río onde a roda do muíño volveu moer. A Casa do Bispo esconden mil historias que alí che poderán

contar, indo do oratorio ao agarimoso patio interior, con apeiros e produtos do campo.

Podemos rematar a xornada vendo o interesante *Vía Crucis* de Sorribas, un conxunto de catorce cruces e un cruceiro; as primeiras son todas elas da mesma feitura, mentres que o segundo presenta unha cruz cuadrangular, de brazos con chafráns e capitel figurado, asentada nun pedestal onde aparece a data de 1698. A igrexa ten un moi curioso remate.

E se houber tempo de vagar (e se non, quedaría para outra viaxe), non lonxe queda o Pazo do Faramello, a ponte de Francos no Camiño Portugués e o imponente Castro Lupario.

Edita: Asociación A. IRIMIA - Dende setembro de 1981

Mesa de redacción: Daniel López Munoz, Luís Gómez Aldegunde, Pedro Pedrouzo Devesa, Rubén Rivas Vidal, Lidia Campos Chan, Lines Salgado Iglesias, José Antonio Martínez. Tlf. 986 10 49 45.

Colaboradores: Victorino Pérez Prieto, Manolo Regal, Alfonso Blanco Torrado, Xosé Lois Vilar, Marta Sopena, Tareixa Ledo Regal, Xabier Blanco, Valentina Formoso Gosende, Antonio Pinto Antón, Carmen Soto, Rubén Aramburu Molet, Marisa Vidal, Xan Guillén, Christina Moreira, Carlos Vázquez G., Teresa Souto Loira, Josecho de la Torre Culler, Lucía Santiago Díaz, Baldomero Iglesias Dobbarrio (Mero), Lois Ferradás, Xaquín Campo Freire, Nieves Espiñeira Medin, Francisco Almuíña, Alfonso Mascuñana, Antón Laxe, Ramón Díaz Raña, Olga Álvarez, Bea Cedron, J.M. Barca López, Felipe Arias Vilas, Tino Santiago e Clara Balañas Vidal.

Corrección lingüística: Lidia Campos Chan, Luís Aldegunde.

Recepción de artigos e colaboracións en: asociacionirimia@gmail.com

Subscricións: Apdo. 296 - 15704 Santiago de Compostela.

Telf.: 615 464 095 / irimia@irimia.gal

Ordinaria: 30 Euros, de Apoio: 45 Euros. Cota de socio: 3 Euros.

Para asuntos da asociación non relacionados coa revista: irimia@irimia.gal

Conta: Fiare Banca Etica

ES10 1550 0001 2500 0078 9628

Depósito Legal: C-1417-81

Tirada: 650 exemplares

Deseño e maquetación: TallerDD (Riveiro)

ISSN: 2172-9182

Imprime: TÓRCULO Artes Gráficas

Distribúe: IMPACTA

Edición electrónica: <http://irimia.gal>

Feito en papel reciclado

Nadal: solidariedade -da boa- en acción

Feliz sanidade pública e próspera educación universal

Actividade subvencionada pola

Deputación DA CORUÑA

E ti, agardas ou esperas? Unhas letras para un Advento

Vem, vamos embora
Que esperar não é saber
Quem sabe faz a hora
Não espera acontecer

Geraldo Vandré

Pra Não Dizer Que Não Falei Das Flores¹

Acontecen estas liñas cando estamos a piques de entrar no limiar dun novo ano, un limiar de 40 días, un ciclo lunar completo, o que falta para completar unha preñez e para nacer un novo ser. Os cristiáns chamámoslle Advento pero herdamos esa celebración de pobos ancestrais que crían que o tempo ten forma de círculo, que todo ten un fin para traer un novo comezo, que nos días mais escuros do ano está a prepararse a luz para triunfar novamente. A serpe engule a súa propia cola e non remata como a eternidade.

Eses antergos e antergas nosas atoparían paz nese devalar cíclico do tempo? Pode. Saber que todo o que ten que ser será, sen saber cando nin como pero será.

Sabemos, que os invernos non duran para sempre, pero volven, unha e outra vez, por se os esquecemos. Que os volcáns volven durmirse algún día, que todas as guerras finalizarán que despois do loito volve paseniño a alegría, que despois dun inferno de maltrato, hai vida, que o mar sempre, sempre, volve á calma, que a vida finalizará?

Sabemos... polo menos... que nunca choveu que non escampa

É moi longa a lista de certezas que podemos coleccionar, pase o que pase, chegará porque ten que chegar o día. Nada podemos facer nin para apuralo nin para frealo. A nosa tarefa pode que sexa outra.

Sabemos ben o que nos custa agardar e mais o que pode chegar a doernos se este agardar é submisión ou resignación da vítima anticipada á súa propia derrota como persoa ou como pobo.

A lingua galega agasállanos con dúas palabras non exactamente sinónimas: agardar e esperar. A primeira fala de deixar pasar o tempo, de pé, na cadeira... A segunda trae un programa adicional relacionado coa esperanza que é agardar coa disposición de facer deses intres horas xa iluminadas pola luz que ha de vir e xa se proxecta por adiantado sobre a sombra. Trae unha convite para prepararse, para colaborar nese amencer que non pode fallar. É posible ir facendo, ir vestíndose e, mais aínda no interior.

Vendo en que condicións vive a xente de Ucraína, moitas veces auto sepultada viva baixo a propia casa, penso que están esperando, esperando de esperanza. Esperando

a poder saír, a ter que comer mañá, a que volva quen marchou, a que volva a paz e se acabe este horror.

Quen se monta nunha canoa de mala morte deixando atrás todo menos a vida espera. De outro xeito, de onde sacará as forzas para afrontar en plena noite o mar bravío?

Sabe!! Como canta o poeta. Iso é a fe, iso é a esperanza, iso é o que fai posible o mañá, o que fai posible o amor.

Para afirmalo arrimamos a cariña e as maos a unha barriga de preñada, a unha nai que non ten mais horizonte posíbel que a esperanza cega e pode que irracional. Esperanza teimosa e brava, Todopoderosa, como a que pariu Myriam de Nazaret.

Para este Advento, este Nadal, veña como veña, que cada vida deste planeta teña algo, alguén a quen arrimar para saber e esperar. E sempre nos quedará a poesía, remo e temón.

**Esperar, unha convite
para prepararse
e colaborar nese
amencer que non
pode fallar**

1 - <https://www.letras.com/geraldo-vandre/46168/>

Falando da lingua

Lidia e Valentina

Facemos un repasiño...

Ai, ho!, e pensariades que perdesamos o rumbo a dicirvos que “todo muda con un te” ... Quizás vos quedase claro (ou iso esperamos!) que “non me como un bocadillo” e tampouco “me subo a unha cadeira” para coller un paquete de azucre, pero quizás vos confundise que non fixésemos a contracción da preposición “con” + “un”. Imos ver... A preposición “con” contrae sempre co artigo indefinido “un”: *Traballei **cun** rapaz de Vigo, Xogou **cun** pé escordado, Vino **cun** mozo novo*, etc. Pero ás veces o con pode ir ao lado do numeral “un” (fronte a dous, tres...) e aí nunca contrae, por exemplo: *Con un xa me chega*, ou *Fai filloas con un só ovo*.

E xa que andamos por “un” e por “unha”..., recordade que este artigo indeterminado pode ter un **valor enfático** e que nese caso se utiliza **sempre en feminino**: *Onte foi de festa e agarrrou unha boa....* Ese “unha” ten un referente que se omite, pero que ben se deduce polo contexto!

Cando funciona como numeral, diremos, por exemplo, que *hai un neno*,

unha nena e dous adultos, poñamos por caso, pero se ese numeral se refire **a unha serie que ocupa o primeiro lugar**, utilizarase o numeral **sempre en masculino**: *Hai unha chea de filas e el e mais ela están na fila un*, non concorda co substantivo ao que se refire, “fila”.

E cando funciona como indefinido, pode indicar un valor aproximado, neste caso sempre seguido de palabras que expresan número: *Levará alí uns 8 días*; pode ter valor distributivo, sempre contraposto ao indefinido “outro”: *Uns viñeron e outros non*; pode referirse a alguén sen precisar: *Chegou alí un e calamos todos*; pode usarse con valor impersonal: *Fan o que queren dun...;* e incluso pode utilizalo vós como falantes para referirvos a vós mesmos, con certo distanciamento: *Todos os traballos caen sempre enriba dun*.

No medio de tanta gramática, como ides co mundial? Quédanos case un mes de fútbol... Moito ha dar que falar... Recordade que o nome do país onde se celebra é Catar (e a súa capital é Doha) e a denominación internacional da competición de fútbol é “Qatar 2022”, con “q” (que). É unha marca rexistrada e debemos respectar a grafía orixinal do nome propio.

No medio de tanta polémica, seguro que fundada..., que gañe o mellor!!!

O fachineiro do cinema

As bestas

Cando un vai ver unha peli, igual ca cando comeza un libro, un xa está condicionado polo que os entendidos chaman horizonte de expectativas. Non agardamos o mesmo dunha novela ca dun poemario. E este fachineiro foi ver *As bestas* sabendo que era un thriller ambientado nunha aldea da montaña galega. Despois de vela, non entendo as gabanzas e premios. É que volvemos ás andadas: os cultos e ecoloxistas son franceses, o galego bo fala castelán e os borrachóns violentos só falan galego e non teñen estudos. Un xa vai estando farto destes tópicos tan doados e infantilizantes. Nada que dicir da calidade técnica ou do excelente papel de Luís Zahera, aínda que non son membro do seu club de fans. Non obstante amólame que fagan cadrar determinados papeis con escollas lingüísticas. E ademais, esta película xa estaba feita: titúlase *Malencolía* e dirixiuna Alfonso Zarauza ano e medio antes ca esta. Incluso o tarado é o mesmo nas dúas: Diego Anido parece que interpreta -á perfección- o mesmo personaxe. En resumo, é coma cando nunha boa novela os ollos se che van ás faltas de ortografía por desleixo editorial.